

КОНСТАНТИН ИВАНОВАН «ТИЛ СЁЛЁКЁ»

«Нарспи» поэма авторён пултарулах еткөрне халё те пухса ситермен-ха. Вăхат иртмессерен поэт сырнă в кусарнă тĕслĕхсем, унан сарлă в ытти тĕрлĕ үкерчĕкĕсем тупанкаласах пырассĕ. Акă Чăваш аслăлах тĕпчев институтчĕн архивенче савăсăн пĕр пĕчĕк үкерчĕкĕ тупанчă. Вăл Иван Юркин (Юрка Иван) сырнă, чăваш туйне санласа паракан пысăк алсыру хушшинче упраннă. Ана Иванов чăвашсен туй йăли йĕркипе паллашнă май в ун хысăн үкернĕ темĕ пулат: хучĕ ура х йышпискер, ана кунта каярах сыпăстарса хунă. Шел, Юркин хай ёсне те, поэт ку үкерчĕке хăсан хатĕрленине те кăтартман. Иванов Чĕмпĕрте дураннă чăваш прозаикĕпе мĕнле паллашнн синчен чиперех пĕлме пулат. Кун синчен Юркин ятарлă асанлуре анлă сырса хăварнă, вăл «Константин Иванова аса илессĕ» кĕнекере тухнă. Поэт Иван Николаевич патне ытти тус-юлташĕсемпе пĕрле

пынă-мĕн. Ку ёс 1911 султа пулса иртме пултарнă: Юркин вăл вăхатра шапах «Сĕнĕ Сăмах» кĕнекене пичетленине асанать. Сакан хысăн вĕсем пĕр-пĕринпе сывахланса ситессĕ, пĕр-пĕрин патне суреме пуслассĕ. «Нарспи» авторне юлташĕсем Юркин гимнази веренсе пĕтерекен хĕрĕпе пĕрлештерес тесе те каласкаланă-мĕн. Прозаик 1914 сулхи хура кĕркунне Иванова Слакпушне асатнă чухне хайĕн тусне пуйас синех лартса яраты. Эпин, «Тил сёлĕк» үкерчĕке 1911—1914 сулсенче хатĕрленĕ.

Асаннă ёс авторне Юркин хай аллипе сырса сапла кăтартнă: «Рисунок Константина Васильевича Иванова (автора «Нарспи»), — тенĕ те «Ив. Юркин» тесе алă пуснă, шăрпăк йĕнни (курупки) пысăкăш үкерчĕк тăррине «Тил сёлĕк» тесе кăтартнă. Үкерчĕке хура тĕслĕ ахаль кăранташпа тунă, кайран ана шупка хĕрлĕ тĕслĕ кăранташпа сарланă. Пирĕн умра ёлĕкхи чă-

вашсен пуса тăханмалли хатĕрĕ (сипусĕ). Вăл чылай сўллĕскер, унан кўлеши цилиндр евĕрлĕ, умĕнче пĕчĕк сăмса пуррисисĕнет, икĕ айккинче тилĕ тирне мукамка евĕрлĕ савăрса сĕленĕ, вăл ёнси хысăн савăрнни палăрать.

Тил сёлĕкĕ питĕ сумлă шутланнă, ан туйра кăна мар, ытти чухне те тăханнă. Юрăра сапла юрлани пур: «Хĕрлĕ сёлĕк-тил сёлĕк, хĕр сарине юратать; ай-хай пу сăм, сăмрăк пуç, вайна-кулла юратать»,

лэд, Ана хэроэм тэ, каччэсэм тэ тэхэнид
хэсэ, хэрэрэмсэм тэ тиримөн. Куи пирки
Юркии хэйбн алдырэнбичэ (нэл 177 хут
нэпичэ йышэнэтэ, уита ирэн-такмак та
нумай) сапла калана: «Көрүүшнэ тэ тум
лагарасэб: синэ мэру кэни тэхэнтараццэ.
Кэни умнэ, карланкэ айнэ, лайах хэмнэ
сине бирэм пуслэх кэмбэл умса сакасцэ.
Урисонэ эвр-сэниг ага тэхэнтараццэ. Кэни
сине пуствэ тэлэран тунг шунар тэхэнтар
сэ пилбичэ пурцэн пициххи сыхса сумнэ
саламэт сакасцэ. Пусэсэ блэн тил сэлэн тэй
хэнтернэ, хэлэ битэ тил сэлэн кыраинэ
тунтэрлэ сэлэн тэхэнтараццэ, аста сапла
крымский сэлэн с каракульрен тунинэс.
Алланакан йэкиг сэг мар, итгисэм тэ
туйра саз чаплэ сэлэнкэ сурэнэ-мэн, кун
пирки Юркии малалла сапла пэлтэрэт:
«Тул пыракансэм итгисэм тэ сапла пуствэ
тунтирсэм тэхэнсэ, пилбичэснэ пурцэн пи-
цихисэм, эбсэм пулмасан сут пицихисэм
сыксэ саламэтсэм сакасцэ. Урисонэ тэпэр-
тэсэ тэшламашкэн сэран атэсэм тэхэнас
сэ. Пусэсэснэ мэрушнэ пэксэ тунтэрлэ сэлэн-
снэ тэхэнасцэ. Хэр синчэи пыраканнисэм тэ
сапла тумлансэ, арцэнисэм саламэтсэм са-
касцэ. Хэрэрэмсэм, пусэсэснэ хуншусэм тэ
хэнсэ, синчэи тил сэлэнсэм тэхэнасцэ».
Ивангэ хэйхи сэлэнэ шэпэх сик йэриг

оннэ вулангэ чухнэ, ипалинэ куз умбичэ
курхэ тэмисэдрах умсэтэ тэ битэ Ку вискан
лэ асэн асталэхэ пирки Умар тэпчэнэсэм
хэйсан сэмахиэ каласэа кэтетпэр.
Сэмах мий сэина калани тэ кирлэ. Пост
суралнагшипа 80 сул ситиг вэхэтра унаи
Умару асталэхнэ А. Григорьев тэпчэнэсэ нэ
тэмлетсэ тишкэрибичэ Уитаннэ ку иштуш
чыллэй сэнэ матэриал факт тунэнчэ. Сакэ
нэл уйрамах «Константин Ивановича вое-
илосцэ» кэпэкарэ асвилусэнчэи курбэнэтэ.
Уита пуслисэ пичэтлэннэ тэслэхсэм тэ ну-
май. Эбсэм тэрэх «Нарсино» авторэн өпир
халиччэи пблмөн Умарнэсэм сэмай пулли
лэйах палэрэтэ Сэн йышра ил хула,
Агал наймжэсэм, тус-култвишэснэ портрө-
чэсэм т. ит. тэ. Акэ К. В. Иванов ичэнэ хи
саплэнисити литература мушэйбичэ Чэмнар
ти чэвэш шукулэн нэр класна пысбилэктэ
сэниа синэ Умарнэ. Класра нырбэ литерату-
рин классиикэснэ портрөчэсэм сакнэсэ тэ
рисцэ. Куи пэк портрөчэснэ сэиэс Умарни
синчэи тэмисэ сэм тэ аснэсэ хэнэрнэ. Хэлэ
сик пысбилэктнэ тэслэхсэм тэрэх асэи асэ
талэхнэ тишкэригэ питэ маллэ. «Иван Суся-
нинэ опера сымбикэснэ Чэмнартэи чэвэш
шукулэнчэ лэртсэ пинэ чухнэ декорацисэи
Ивангэ Умарни паллэ ха. Анчэх өпир чи
малтнэ ащирэн чэвэш тэрриг өрөшэнэ

илемлөгнэ синчэи ытларэх каласэтпэр,
Сэина хычбичи Фювра эбмантнэ нурт ку-
раинэй пэк палэрэтэ (упураннэ сэнуэрчбичэ
тэрэх сапла). Ана тэ пмэбилэтсэ, сэтэсэ
курасчэ, тэнчэсчэ. Иванов шукул ачисэм
алэнпа туий сэкивоппаратэ валли үмерчбичэ-
сэн ярэмэ катэрлэнэ мэн, уита Украина
каснэ сэбилэнэ имэнн, ку вэл пэр пэр паллэ
художникэн каргиниинэ копи туса илиф-
скар пулас. Пост «Чэвэш туий», «Силти
плэ», «Сэм эбрманэ итлэ сэрлэ картинэ-
сэм Умарнэ мэн, Хэйхи шэллэнэ Квинти-
лианиа пэрлэ иккэншэ ларинэсэ кэтартакам
сэнуэрчбичэснэ сэниа синчэи такам портрөчэ
кураинэтэ. Р. Т. Золотсэ 1980 султа сапла
сэрхэ пэлтэрэт: «Пэр кэркуннэ, вэл 1914
султа пулчэ пулас, пириг шукултэ асэставка
пулчэ. Уита Иван Ивтлэвич Имплаван тэ-
мицэ портрөчэ пурчэ, сэримэ купас калэ-
кэнэ писчэ сэниа Умарнэ каргина, шукул сачэ,
гимнастикл тэлэкан хэрчэсэи тата итги-
снэ Умарнэ каргинисэи нумайчэ. Эбсэи
К. В. Иванов Умарнэ төгчэс. Анчэх саз вы-
сгэнникэнэ вэл хэй кураймарбэ. Сакэн пэк
мэншур материалэ шува илии, тимлэ тиш-
кэксэ пэхни мухтэвлэ сэинэмэр пултару-
лэхнэ сумлэрах кэна кэтарчбичэ».

Геннадий ЮМАРТ